

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2016

Význam klasickej ekonómie pre súčasnosť

Aj keď prebehlo už 27 rokov od nežnej revolúcie, ešte stále existujú prekážky, ktoré bránia, aby sme boli ekonomicky slobodní. Navyše v súčasnosti po celom svete vládne ekonomická neistota a čo raz viac ľudí pokladá vládne zásahy za to správne riešenie, alebo si myslia, že za ich ekonomické a sociálne ťažkosti môže medzinárodný obchod. V súčasnej ekonomickej teórii existuje množstvo rôznych návrhov, ako by mal trh fungovať a do akej miery by mal do neho zasahovať štát. Je veľmi jednoduché sa stratiť v spleti daných názorov, no aké riešenia na problémy v súčasnosti nám môže poskytnúť klasická ekonómia?

Osemnásťte storočie, v ktorom sa začala rozvíjať klasická ekonómia na čele s Adamom Smithom je charakteristické tým, že po svete prevládali názory, ktoré sa zastávali myšlienok ekonomického protekcionizmu. Merkantilizmus, ktorý v danom období prevládal, zastával tú myšlienku, že z medzinárodného obchodu vzídu niektoré krajiny ako víťazi a iné ako porazení. Názor, že vzájomným obchodom si môžu polepšiť všetky zúčastnené strany, nebol všeobecne akceptovaný. Nástup klasickej ekonómie vyvolal revolúciu v ekonomickom myslení po celom vtedajšom modernom svete.

Bolo to práve najznámejšie dielo Adama Smitha - Bohatstvo národov - ktoré poukázalo na to, že medzinárodný obchod, medzinárodná deľba práce a špecializácia môžu výrazne prispieť k zvýšeniu životnej úrovne každej zúčastnenej strany. Deľba práce, špecializácia a obchod sa začali rozvíjať na konci doby ľadovej. Počas nej existovala len naturálna deľba práce, čo znamenalo, že úkony sa medzi členov skupín delili sa základe pohlavia. S koncom doby ľadovej sa začali objavovať lovci a zberači – vznik spoločenskej deľby práce. Neskôr vznikli remeslá, ktoré sa neskôr združovali do cechov. Bol to veľmi dôležitý krok pre ľudstvo, pretože každý v danej komunite sa špecializoval na úkon, ktorý dokázal najlepšie realizovať, a tak mohli komunity vyprodukovať viac. Vznikol tu však jeden problém. Keď sa každý špecializoval len na činnosti, ktoré mu išli najlepšie, tak mal k dispozícii len tie druhy výrobkov, ktoré sám vytvoril. Tento nedostatok viedol k výmene daných statkov medzi ľuďmi, čo môžeme nazvať obchod. V neskorších fázach začali medzi sebou obchodovať rôzne komunity, čo prispelo k spĺvaniu rôznych kultúr ako aj k prenosu a vzniku informácii medzi jednotlivými kultúrami. Bez tohto vývoju by sa ľudstvo dostalo ťažko tam, kde sa nachádza dnes. A to videl Adam Smith. Podľa Smitha sa zvyšuje produktivita a životná úroveň každej spoločnosti, v ktorej nastala špecializácia a deľba práce. Počas svojho života zbieral rôzne príklady špecializácii, ktoré potom použil pri písaní svojho diela. Empiricky poukázal na to, že pri špecializácii sa vytvorí omnoho viac ako bez nej. Často si to neuvedomujeme, ale výsledky špecializácie sú všade okolo nás. Vezmime si sviečku, ktorá stojí pár desiatok centov, možno si povieme, že na nej nie je nič zvláštne. No vedeli by sme ju vytvoriť svojpomocne? Pokiaľ prideme na to, že nie, tak čo potom ostatné statky, ktoré nám uľahčujú náš každodenný život ako auto, počítač, mikrovlnka, atď.?

S deľbou práce a špecializáciou súvisí koncepcia teórie absolútnych výhod, ktorá pojednáva o tom, že každá krajina bude vyrábať, čo jej ide absolútne najlepšie a dovážať bude všetko ostatné. No podľa tohto názoru by produkovali statky iba tie krajiny, ktoré majú na výrobu absolútne výhody. Tento problém upravil David Ricardo, ktorý nadviazal na koncepciu Adama Smitha. Poznáme ju pod názvom teória komparatívnych výhod. Tá hovorí o tom, že krajiny budú produkovať to, čo dokážu vyrobiť relatívne efektívnejšie – s najnižšími nákladmi obetovaných príležitostí. Uvedieme si jednoduchý príklad:

	Automobily/1 hod	Pivá/1 hod	Alternatívne náklady výroby jedného auta	Alternatívne náklady výroby jedného piva
Slovensko	10	5	5/10	10/5
Česko	11	7	7/11	11/7

Máme dve krajiny Slovensko a Česko, ktoré sa rozhodujú medzi produkciou piva a áut. Slovensko dokáže vyprodukovať za jednu hodinu 5 pív alebo 10 áut. Česká republika je schopná za hodinu vyrobiť 7 pív a 11 áut. Podľa absolútnych výhod by Česko vyrábalo oba statky, pretože má nad Slovenskom absolútnu výhodu. Podľa teórie komparatívnych výhod však bude Slovensko vyrábať autá a piva prenechá Českej republike. Je to preto, lebo ak Slovensko vyrobí jedno auto, jeho alternatívne náklady sú 0,5 piva. Pri výrobe piva sú alternatívne náklady 2 jednotky áut. Z hľadiska českej republiky pri výrobe jedného auta má alternatívne náklady 0.64 jednotiek piva a pri výrobe jednotky piva 1.57 jednotky auta. Z týchto skutočností vyplýva, že Slovensko má komparatívnu výhodu vo výrobe automobilov a Česko vo výrobe pív. Predpokladajme, že krajina môže produkovať denne osem hodín statky a služby. Pokiaľ by sa ani jedna krajina nešpecializovala, ale rozdelila by svoj čas rovnomerne medzi dva statky, tak by spolu za deň vyrobili 132 jednotiek oboch statkov. Pokiaľ by statky vyrábali iba Česi podľa absolútnych výhod, tak by spolu vyrobili 72 jednotiek. Ak sa však krajiny riadia komparatívnymi výhodami, dokážu spolu vytvoriť 136 statkov, čo je o 4 jednotky viac ako v tom prípade, keby sa krajiny nešpecializovali.

	Žiadna špecializácia	Špecializácia podľa absolútnych výhod	Špecializácia podľa komparatívnych výhod
Spolu	132	72	136

Toto je veľmi dôležitá skutočnosť pre súčasnosť, kedy vo svete získavajú popularitu názory, že protekcionizmus je najlepšia cesta a medzinárodný obchod iba škodí. Ako sme aj my poukázali naším príkladom, tak pokiaľ sa riadime podľa komparatívnych výhod, tak si dokážu polepšiť obe krajiny. Toto zistenie patrí k jednému z najvýznamnejších v ekonómii vôbec. A vyplýva z neho, že by sa všetky krajiny sveta mali usilovať o zrušenie akýchkoľvek prekážok, ktoré bránia v spoločnom slobodnom obchode.

Asi najvýznamnejším a najznámejším prínosom pre ekonómiu bolo popísanie princípu fungovania neviditeľnej ruky trhu Adamom Smithom. Tento nesmierne dôležitý princíp ukazuje, že spoločenský záujem je najlepšie dosiahnutý tak, že každý jednotlivec „egoisticky“ sleduje svoj vlastný záujem, pričom ho neviditeľná ruka vedie k tomu, aby plnil aj spoločenský záujem. Pokiaľ chce obchodník užiť seba aj svoju rodinu, tak musí najprv zohnať finančné prostriedky, ktorými si zabezpečí potrebné statky na uspokojenie svojich potrieb. To dosiahne iba tak, že ponúkne na trhu určitý statok, ktorý bude dopytovaný inými trhovými subjektmi. Pokiaľ ho je ochotný predať za určitú cenu, tak to znamená, že si daný statok váži menej alebo rovnako ako sumu, za ktorú ho predáva. Ľudia, ktorí tento statok kupujú, si ho zase vážia viacej alebo rovnako ako sumu, ktorú musia vynaložiť na nákup tohto produktu. Z tohto princípu vyplýva dôležité poznanie a to, že trh nepotrebuje na svoju reguláciu a dosiahnutie spoločenského záujmu štátne intervencie. Príkladom z reálneho života je situácia, ktorá nastala v U.S.A. v 20 storočí. Americká vláda dotovala ekonomické subjekty, ktoré sa rozhodli vstúpiť na trh s obilím. Touto subvenciou narušila vláda podnety cenového mechanizmu. Po určitej dobe bolo na tomto trhu príliš veľa farmárov, čo viedlo k presýteniu trhu. Výrazný prebytok spôsobil to, že cena, za ktorú sa obchodovalo obilie bola taká nízka, že sa väčšina farmárov nedokázala užiť. No na trh prichádzali stále noví farmári kvôli štátnym dotáciám. Celá táto situácia viedla k veľkému plytvaniu s disponibilnými zdrojmi. Tie ekonomické subjekty, ktoré boli dotované mohli namiesto nezmyselnej produkcie obilia vytvárať statky, po ktorých bol dopyt na trhu. Pokiaľ by bol daný trh s obilím neregulovaný, tak by sa rovnováha nastolila sama. Ak by v jednej sezóne bolo príliš veľké množstvo farmárov na trhu, tak by určitá časť z týchto farmárov tento trh opustila, pretože by mali lepšie príležitosti dosiahnuť zisk na iných trhoch. Tým pádom by boli disponibilné zdroje využité efektívne. Z tohto plynie ponaučenie pre vlády najmä v súčasnosti. Vlády svojimi zásahmi môžu narušiť trhové podnety, čo vedie k neefektívnym výsledkom na trhu. Súčasným príkladom by mohla byť expanzívna

monetárna politika, pri ktorej centrálne banky umelo stanovila úrokovú mieru na nižšej úrovni ako trhová úroveň, čo môže v konečnom dôsledku viesť k finančnej kríze, ako sme boli nedávno svedkami.

S ďalším významným zákonom klasickej ekonómie, ktorý by sa dal aplikovať na súčasnosť, prišiel Jean Baptiste Say. Tento zákon pomenoval Keynes ako zákon trhu. Často je interpretovaný tak, že ponuka si automaticky vytvára dopyt, čo však nie je úplne správna interpretácia. Čo týmto zákonom chcel Jean Baptiste Say vyjadriť bola skutočnosť, že výrobcovia produkujú statky nie z altruistických pohnútok, ale preto, aby si sami dokázali obstaráť potrebné statky. To znamená, že výrobca prichádza na trh so statkami, ktoré predáva. Za tieto statky dostane určitú finančnú čiastku, ktorú ďalej použije na uspokojovanie svojich potrieb prostredníctvom nákupu svojich statkov a služieb. Výrobca vyrába, aby nakupoval. Aj keď nepoužije všetky svoje tržby na spotrebu, ale časť z nich si nechá vo forme úspor aj tak musí platiť, že finančná čiastka, ktorú prijal sa rovná finančnej čiastke, ktorú míňa, pretože úspory sú iba odloženou spotrebou do budúcnosti. Pokiaľ ich neminie daný výrobca, tak ich môže minúť nejaký iný subjekt, ktorý si ich požičia a minie na investície. Toto je ďalším príkladom toho, že trh je samoregulujúcim sa mechanizmom, na ktorom sa nastolí prirodzený poriadok bez zásahov štátu. Štát svojimi zásahmi môže trh z daného rovnovážneho stavu iba vyviešť. Aktuálnym ponaučením pre vlády môže byť tento zákon v oblasti fiškálnej politiky a vládnych výdavkoch. Štát by sa nemal za každú cenu snažiť nastoliť rovnováhu prostredníctvom vládnych výdavkoch, pretože to v dlhodobom období vedie k neefektívnosti a plytvaniu disponibilnými zdrojmi.

Menej známym, no nemenej dôležitým prínosom do ekonómie bol princíp rozbitého okna od Frederica Bastiata. Nieкто by mohol povedať, že by bolo pre ekonomiku prospešné, ak by nejaký vandal rozbil okno od výkladu. Majiteľ daného obchodu by potom musel danú škodu nahradiť, čím by finančne podporil sklára, ktorý by ďalej mohol dané finančné prostriedky míňať, čím by sa podporila ekonomická aktivita. Tento pohľad nie je správny, pretože ak by dané okno nebolo rozbité, majiteľ obchodu by mohol spomínanú čiastku použiť na nejaký iný účel, čím by rovnako podporil ekonomickú aktivitu a navyše by nemal rozbité okno. V súčasnosti je tento princíp veľmi aktuálny. Počas finančnej krízy sa našli ekonómovia, ktorí navrhovali, že by sa vláda U.S.A. mala zachovať, ako keby svet napadla mimozemská civilizácia. To znamená, že by mali byť vládne výdavky niekoľko násobne väčšie a všetky by mali smerovať do armády na výrobu zbraní a iných vojenských statkov a služieb. Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že tento krok by mal pozitívny efekt na celkovú ekonomickú aktivitu, pretože znížil nezamestnanosť, no pokiaľ sa nad daným návrhom zamyslíme, prídeme k záveru, že by opäť prišlo k obrovskému plytvaniu. Vyrábali by sa statky, po ktorých by nebol reálny dopyt. Čiže zdroje, ktoré by boli na dané statky použité, by nemohli byť použité na výrobu iných statkov, po ktorých by bol reálny dopyt. To by spôsobilo, že čím by sa stávali disponibilne zdroje vzácnejšími, tým by stúpala ich cena. Súkromné podniky by neboli ochotné toľko vyrábať, keďže by im stúpili výrobné náklady. Na základe toho by stúpala nezamestnanosť v súkromnom sektore, ktorého účasť na HDP by sa znížila na úkor verejného sektoru. Ďalším nepriaznivým účinkom by bolo to, že by výrazne stúpili ceny bežných statkov. Celkovým výsledkom tohto opatrenia by bol znížený spoločenský blahobyt.

Štáty po svete dnes tvoria nezanedbateľne veľkú časť trhu. No je ich aktivita na trhu naozaj efektívna? Podľa Adama Smitha by sa mal štát zameriavať iba na nasledujúce úkony: Chrániť krajinu pred externým nebezpečenstvom, udržiavať poriadok vo vnútri krajiny a poskytovať verejné statky, o ktoré nemá súkromným sektor záujem, alebo nie je v záujme spoločnosti, aby ich spravoval súkromný sektor. Súčasnými príkladmi takýchto verejných statkov sú napríklad: väznice, polícia, hasiči, armáda a do istej miery aj školstvo. Je dôležité, aby boli tieto statky vo verejnej správe najmä kvôli ich charakteru verejných statkov. Pokiaľ napríklad armáda chráni všetkých občanov krajiny, tak by bolo veľmi náročné až nemožné vylúčiť zo spotreby takzvaných čiernych pasažierov – občanov, ktorí by za dané služby neplatili a spoliehali sa na to, že nebudú vylúčení zo spotreby a za daný statok zaplatí nieкто iný.

Existuje mnoho důležitých přínosů liberální ekonomie pro současnost, no snažili sme sa zvolit tie najdôležitejšie princípy, ktoré budú platné vždy a všade. A práve preto sme sa zamerali na klasickú ekonomiu, ktorá úspešne zmenila pohľad na ekonomické záležitosti z protekcionistickej, autoritatívnej paradigmy na liberálnu. Taktiež je treba poznamenať, že to bola práve klasická ekonomia, ktorej vďačíme za to, že sa ekonomická disciplína začala rozvíjať ako samostatná spoločenská veda. Ďalším rozhodujúcim faktorom bolo aj to, že takmer všetci liberálni ekonómovia, ktorí prišli po klasikoch z nich vo výraznej miere čerpali a v ich dielach je badateľná stopa Adama Smitha.

Zdroje:

<http://www.econlib.org/library/Smith/smWN.html>

http://www.freetochoose.tv/program.php?id=adam_smith_morality&series=adam_smith

http://www.freetochoose.tv/program.php?id=adam_smith_ideas&series=adam_smith

LISÝ, J. a kol. 2011., *Ekonómia.*, 1. vyd. Bratislava : Iura Edition, spol. s.r.o., 2011. 631 s. ISBN 978-80-8078-406-5